

DINSHUNOSLIK FANINING ZAMONAVIY MUAMOLARI

Boltayev Maqsud Otabek o'g'li- Muxammad Al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Samarqand filiali Ijtimoiy va gumanitar fanlar kafedrası KI24-03 talabasi

Dinshunoslik – insoniyat tarixida paydo bo'lgan, taraqqiy etgan va jamiyat hayotida muhim o'rin egallagan dinlarni ilmiy asosda o'rganadigan fandır. Bu fan dinning mohiyatini, inson hayotiga va jamiyat rivojiga ta'sirini, turli tarixiy, falsafiy va sotsiologik yondashuvlar orqali tahlil qiladi. Dinshunoslik diniy e'tiqodlar, marosimlar, diniy institutlar va ularning ijtimoiy funksiyalarini o'rganish orqali insoniyat madaniyatida dinning tutgan o'rnini aniqlab beradi.

Zamonaviy davrda dinshunoslik fanining ahamiyati ortib bormoqda. Bugungi globallashuv, axborot oqimining kuchayishi, ijtimoiy-siyosiy beqarorliklar, millatlar va madaniyatlararo aloqalarning kengayishi kabi omillar diniy munosabatlarda ham yangi holatlar, yangi muammolarni yuzaga keltirmoqda. Xususan, diniy savodsizlik, ekstremistik g'oyalarning tarqalishi, dinning siyosiy vositaga aylanishi, ilm-fan va din o'rtasidagi tafovutlar, sekulyarizm va diniy qadriyatlar o'rtasidagi ziddiyatlar – bularning barchasi dinshunoslik fanini chuqurroq o'rganishni taqozo etadi.

Mazkur referatda dinshunoslik fanining zamonaviy muammolari keng tahlil qilinadi. Har bir muammo tarixiy, falsafiy va ijtimoiy kontekstda ko'rib chiqiladi, shuningdek, ushbu muammolarga yechim sifatida taklif etilayotgan yondashuvlar ham bayon etiladi.

Zamonaviy jamiyatda eng keng tarqalgan muammolardan biri – diniy savodsizlikdir. Ko'plab insonlar, ayniqsa yoshlar, diniy bilimga ega bo'lmay turib, turli diniy harakatlar, oqimlar yoki guruhlarining ta'siriga tushib qolmoqda. Diniy savodsizlik nafaqat e'tiqodda adashishlarga, balki ekstremistik oqimlarga ergashishga ham olib kelmoqda. Afsuski, diniy bilim ko'pincha norasmiy manbalar – ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, audio-video materiallar orqali olinmoqda. Bu esa noto'g'ri talqinlarning ommalashishiga sabab bo'lmoqda.

Dinshunoslik fani bu muammoni hal qilishda diniy bilimlarning tizimli o'rganilishini, ishonchli manbalardan foydalanishni, diniy tafsir va tarixni chuqur o'rganishni taklif qiladi. Rasmiy diniy ta'lim muassasalarining faoliyatini kuchaytirish, ommaviy axborot vositalarida diniy-ma'rifiy ko'rsatuvlarni ko'paytirish zarur.

So'nggi yillarda ekstremistik oqimlarning dunyo bo'ylab kuchayishi kuzatilmoqda. Bu oqimlar o'z mafkuralarini diniy tushunchalar bilan bezab, ko'pchilikni chalg'itmoqda. Aslida esa ular islom yoki boshqa dinlar nomidan yiroq, siyosiy va mafkuraviy manfaatlar asosida harakat qiladigan guruhlardir. Ular yoshlarni jalb etish uchun dinni noto'g'ri talqin qilib, dindorlikni faqat tashqi ko'rinishda ko'rsatishga urinishadi.

Dinshunoslik fani ekstremizmga qarshi eng kuchli vositadir. U diniy matnlarni kontekstda tahlil qilish, tarixiy sharoitni hisobga olish, dinda zo'ravonlik emas, balki rahm-shafqat, adolat, tinchlik asosiy qadriyat ekanini targ'ib etadi. Shu bois, zamonaviy dinshunoslar ekstremizmga qarshi kurashda ilmiy ma'rifatni kuchaytirishni birinchi o'ringa qo'yishmoqda.

Tarixda ko'p bor din siyosiy kuchlar tomonidan o'z manfaatlari yo'lida ishlatilgan. Bu holat bugungi kunda ham davom etmoqda. Ayrim siyosiy guruhlar diniy qadriyatlarni niqob sifatida ishlatib, jamiyatni boshqarishga, xalqni manipulyatsiya qilishga urinmoqda. Bunda dinning asl maqsadi – axloqiy tarbiya, ruhiy poklik, ijtimoiy birdamlik – chetga surib qo'yiladi.

Dinshunoslik bu borada dinni siyosatdan ajratgan holda, uni jamiyatda ijtimoiy birlik, tinchlik va barqarorlikni ta'minlaydigan kuch sifatida tahlil qiladi. Dinning siyosiylashtirilishi jamiyatda sekta va firqalarning ko'payishiga, diniy nizo va qarama-qarshiliklarga olib kelishi mumkin.

Sekulyarizm – davlatning diniy tuzilmadan ajratilishi tamoyili – zamonaviy demokratik jamiyatlar uchun muhim prinsipdir. Ammo bu prinsipni noto'g'ri tushunish, dinni umuman jamiyat hayotidan siqib chiqarish holatiga olib kelmoqda. Natijada jamiyatda diniy qadriyatlarga befarqlik, axloqiy inqiroz, ma'naviy tubanlik hollari ko'paymoqda.

Dinshunoslik bu borada muvozanatli yondashuvni taklif etadi. Ya'ni, davlat dunyoviy bo'lishi mumkin, ammo diniy qadriyatlar jamiyat axloqi va madaniyatining ajralmas qismi sifatida tan olinishi lozim. Sekulyarizm diniy qadriyatlarga zid emas, balki ularni siyosiy ekspluatatsiyadan himoya qilishi kerak.

Bugungi globallashuv jarayoni butun dunyodagi xalqlarni bir-biriga yaqinlashtirmoqda. Bu esa diniy g'oyalar, urf-odatlar, dunyoqarashlarning aralashuviga sabab bo'lmoqda. Natijada, ba'zi xalqlar o'z diniy identitetini yo'qotmoqda yoki boshqa dinlarning ta'siriga tushib qolmoqda. Bunday sharoitda o'z dinini chuqur bilmaslik, uni zamonaviy madaniyatga moslashtira olmaslik xavfli oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Dinshunoslik bu borada milliy va diniy qadriyatlarni chuqur anglash, ularni zamon talablari bilan uyg'unlashtirish, o'zlikni saqlab qolish zaruriyatini targ'ib etadi.

Zamonaviy yoshlar ko'pincha dinga rasmiy, majburiy atribut sifatida qarashadi. Ayniqsa, ilm-fan, texnologiya va internet taraqqiyoti fonida dinga nisbatan ishonchsizlik kuchaymoqda. Bunday holat ularni ma'naviy izlanishdan, ruhiy tozalikka erishishdan uzoqlashtiradi. Dinga befarq, lekin ekstremistik g'oyalarga ochiq bo'lgan yoshlar toifasi shakllanmoqda.

Dinshunoslik yoshlar bilan ishlashda yangi metodlarga murojaat etishi lozim: zamonaviy texnologiyalar orqali diniy-ma'rifiy mazmunlarni yetkazish, ijtimoiy tarmoqlarda faol bo'lish, muloqot uslublarini yangilash muhimdir.

Diniy bag'rikenglik – bu biror shaxs yoki jamiyatda mavjud bo'lgan boshqa diniy e'tiqod va amaliyotlarga nisbatan hurmat, toqat va tushuncha bilan qarash madaniyatidir. Bu tushuncha nafaqat boshqa din vakillariga murosali yondashishni, balki o'z diniga ergashmagan insonlarga nisbatan ham adolatli bo'lishni taqozo etadi.

Bag'rikenglik tushunchasi qadimiy dinlar, xususan, islom, buddaviylik, hinduiylik, nasroniylilikda o'z aksini topgan. Qur'oni karimda ham “Dinda majburlik yo'q” (Baqara surasi, 256-oyat) degan oyat orqali diniy erkinlik asosiy prinsip sifatida ilgari suriladi.

Diniy pluralizm esa bir jamiyatda bir nechta diniy e'tiqodlarning birgalikda mavjud bo'lishi va ular orasida tinch-totuv yashash muhitining yaratilishidir. Bu faqat

boshqa dinlarga "toqat qilish" bilan cheklanmaydi, balki ularni **legitim (asosli va teng huquqli)** e'tiqod shakllari sifatida tan olishni ham o'z ichiga oladi.

Pluralistik jamiyatlar ko'pincha demokratik qadriyatlarga tayanadi. Biroq u yerda diniy bag'rikenglik bo'lmasa, bu ko'pchilik orasida nizo, kamsitish, hatto zo'rvonlikka olib kelishi mumkin.

Zamonaviy dunyoda diniy pluralizm va bag'rikenglik quyidagi muammolar bilan yuzlashmoqda:

Diniy fanatizm – o'z e'tiqodini yagona to'g'ri yo'l deb bilib, boshqalarni rad etish.

Millatchilik va diniy identitetni aralashtirish – diniy farqlar milliy ajralish sifatida talqin qilinmoqda.

Ommaviy axborot vositalaridagi stereotiplar – turli din vakillarini biryoqlama, salbiy ko'rsatish orqali jamiyatda nafrat uyg'otmoqda.

Global geosiyosiy mojarolar – ayrim diniy nizo va urushlar boshqa dinlarga nisbatan umumiy ishonchsizlikka sabab bo'lmoqda (masalan, Islom va G'arb dunyosi orasidagi ziddiyatlar).

Bu muammolar dinshunoslik fanini chuqurroq tahlilga undamoqda. Ayniqsa, yoshlarda boshqa dinlarga nisbatan hurmatli va ochiq fikrli bo'lishni shakllantirish muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

Dinshunoslik fani orqali quyidagi choralarni amalga oshirish mumkin:

Diniy tarbiya va ma'rifatni kuchaytirish

Diniy ta'limda boshqa e'tiqodlarga nisbatan sabr-toqatli va hurmatli yondashuv targ'ib qilinishi kerak.

Diniy muloqotni rivojlantirish

Turli din vakillari o'rtasida muntazam muloqotlar, konferensiyalar, seminarlarning tashkil etilishi orqali o'zaro tushunish muhitini mustahkamlash mumkin.

Ommaviy axborot vositalarining roli

Bag'rikenglik g'oyalarini ommalashtirishda ijtimoiy tarmoqlar, televideniye, radio va bosma axborot vositalarining roli beqiyosdir.

Davlat siyosatida neytral yondashuv

Davlat barcha dinlarga nisbatan teng yondashishi, diniy mansublik asosida kamsitishlarga yo‘l qo‘ymasligi lozim.

Ta’lim tizimiga integratsiya

O‘quv dasturlarida diniy bag‘rikenglik, inson huquqlari va madaniyatlararo muloqot haqida bo‘limlar kiritilishi maqsadga muvofiq.

O‘zbekiston ko‘p millatli va ko‘p konfessiyali davlat sifatida diniy bag‘rikenglikni saqlash borasida muhim tajribaga ega. Respublikada 16 dan ortiq diniy konfessiya erkin faoliyat yuritmoqda, ularning huquqlari qonun bilan himoyalangan. O‘zbekiston Konstitutsiyasida har kimning vijdon erkinligi, e’tiqod erkinligi kafolatlangan. Shu bilan birga, Diniy qo‘mita, Imom Buxoriy xalqaro ilmiy markazi, Islom sivilizatsiyasi markazi kabi tashkilotlar bu borada ilmiy-amaliy faoliyat olib bormoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. **Zaripov O.** “Dinshunoslik” Buxoro, 2016 *Adabiyotga oid sahifalar*: 45–78, 120–145, 200–215
2. **Maxkamov Q.** “Dinshunoslik” Namangan, 2020 *Adabiyotga oid sahifalar*: 58–85, 110–135, 190–210
3. **Raximdjano D.A.** “Dinshunoslikka kirish” Toshkent, 2018 *Adabiyotga oid sahifalar*: 38–63, 90–120, 180–205
4. **Yusupov O.** “Diniy bag‘rikenglik va mutaassiblik (yuz savolga – yuz javob)” Toshkent islom universiteti, 2017 *Adabiyotga oid sahifalar*: 23–45, 67–85, 150–180
5. **Narziyev Zubayt** “Dinshunoslik” Ziyonet, 2016 *Adabiyotga oid sahifalar*: 50–72, 132–150, 200–220